

LA TRADUCCIÓ DE LA *HISTOIRE NATURELLE DES VÉGÉTAUX* DE LAMARCK PUBLICADA EN LA REVISTA *LA ABEJA* DE BARCELONA ENTRE 1862 I 1864

Agustí Camós

Seminari d'Història de les Ciències. Universitat Autònoma de Barcelona.

Paraules clau: *Lamarck, Bergnes, Barcelona, Espanya, evolució, botànica, difusió*

The translation of Lamarck's *Histoire Naturelle des Végétaux* edited in the magazin *La Abeja* of Barcelona between 1862 and 1864.

Abstract: Directed by Antoni Bergnes (1801-1879), professor in the University of Barcelona, the magazin La Abeja included an important number of scientific articles, particularly by German authors. Between 1862 and 1864 the Spanish translation of Lamarck's work, Histoire Naturelle des Végétaux, was edited in 15 chapters. This work includes the first formulation of Lamarck's evolution theory ever published in Spain, fifty years before the Spanish translation of his Philosophie zoologique. This fact strongly suggests that the influence of Lamarck's works in the introduction of the evolution theory in Spain was greater than usually acknowledged.

Key words: *Lamarck, Bergnes, Barcelona, Espanya, Spain, evolució, evolution, botànica, botany, difusió, diffusion*

Introducció

Jean Baptiste Lamarck (1744-1829) fou un gran naturalista francès que desenvolupà l'activitat científica entre el darrer terç del segle XVIII i el primer terç del segle XIX. Féu importants contribucions a la botànica, a la zoologia dels invertebrats i a la paleontologia. És recordat especialment per la formulació d'una teoria sobre l'evolució dels éssers vius coneguda com la teoria lamarckista.

El coneixement de la influència de Lamarck i la seva teoria evolucionista entre els científics posteriors ha estat dificultat especialment per la mitificació de la figura de Darwin, sobretot a partir de 1940, després de l'acceptació, per part de la comunitat científica, de la teoria sintètica de l'evolució (Barthelemy-Maudale 1979). Per aquesta raó l'obra de Lamarck ha estat sovint malinterpretada i la seva influència, en general, infravalorada. En els darrers anys han aparegut una sèrie d'investigacions que han intentat revisar la figura històrica de Lamarck i la seva obra, deslliurant-la dels anacronismes provocats per la mitificació de

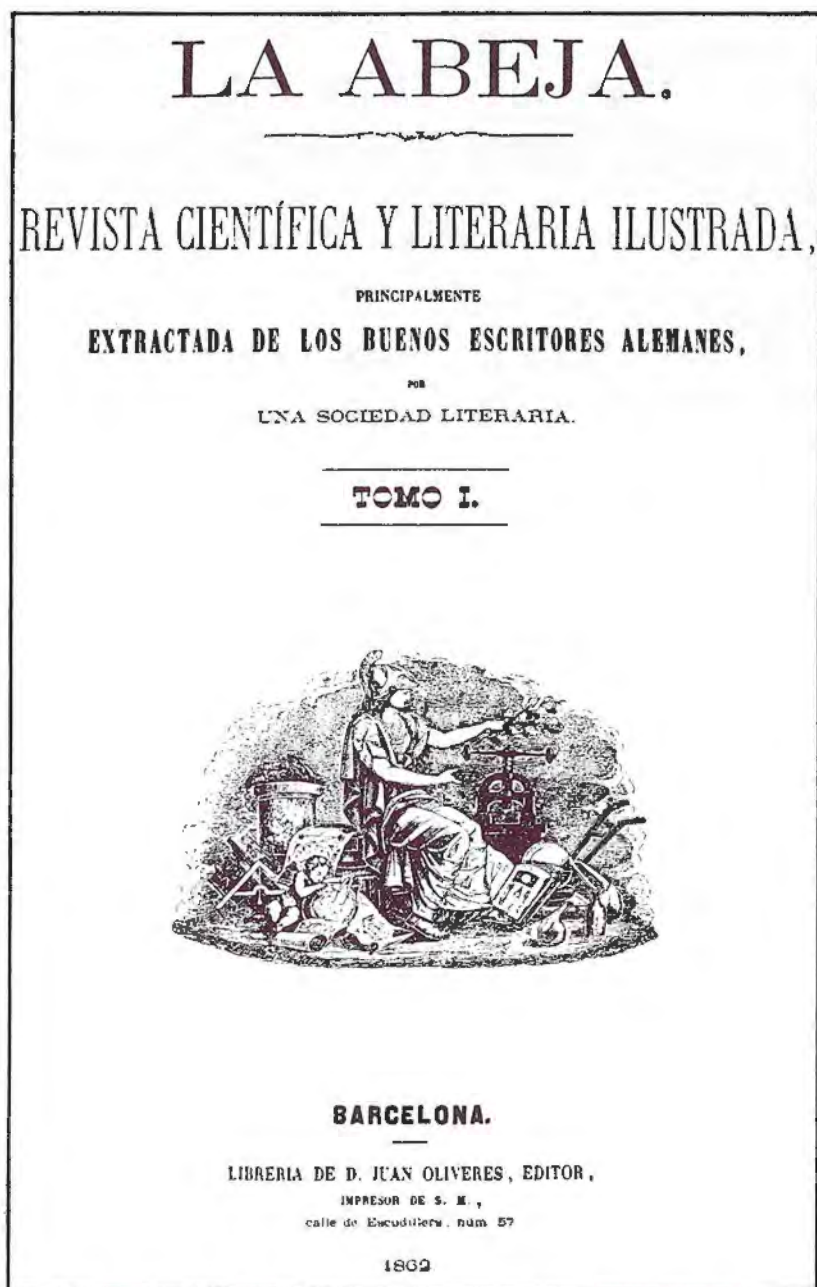

Figura 1. *La Abeja*, volum I, 1962. Portada reduïda.

Darwin (Burkhardt 1977; Corsi 1988). Una conseqüència important d'aquesta revisió ha estat demostrar que l'obra de Lamarck, especialment la seva teoria evolucionista, tingueren una considerable influència durant el segle XIX en països com França i Anglaterra, i per extensió a tota Europa (Corsi 1988; Desmond 1989; Bowler 1992).

En relació a Catalunya i a Espanya no existeixen, gairebé, estudis sobre aquesta influència. Se sap, però, que la seva obra més coneguda, la *Philosophie zoologique*, fou publicada per primer cop en castellà en 1911, per l'editorial Sempere de València, més de cent anys després que el naturalista francès la publicqués. En aquesta comunicació posarem de manifest que, gairebé 50 anys abans, entre 1862 i 1864, aparegué la traducció castellana d'una altra obra de Lamarck, la *Histoire naturelle des végétaux*, en la revista *La Abeja* de Barcelona, dirigida per l'helenista i editor, Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879). Aquest fet constitueix una primera dada que ens permet pensar que, també a Catalunya i a Espanya, l'obra de Lamarck i la seva teoria evolucionista pogueren tenir una influència major que no pas la que hom li ha conferit.

La revista *La Abeja*.

La Abeja fou una publicació periòdica que es publicà regularment a Barcelona entre els anys 1862 i 1867, tot i que els dos darrers exemplars aparegueren l'any 1870. La revista era dirigida per Bergnes, aleshores catedràtic de grec de la Universitat de Barcelona. En el consell de redacció hi figuraven altres dos catedràtics de la mateixa Universitat, Antonio Sánchez Comendador (1823-1888), catedràtic de mineralogia i zoologia, i Antoni Rave i Bergnes (m. 1883), catedràtic de física. Els altres dos membres que formaven part del consell de redacció també tenien formació universitària, Miquel Guitart i Buch era doctor en medicina, i Joan Font i Guitart (m. 1889) era doctor en ciències exactes. La revista anava adreçada al públic universitari, estudiants i professors, entre els qui gaudí d'un notable prestigi (Rubió i Balaguer, 1947: XXXVIII).

L'objectiu fonamental de la revista era difondre la cultura alemanya entre els universitaris a partir de la traducció directa d'obres, en lloc d'haver de recórrer a les traduccions franceses. L'epígraf que apareix justament sota el títol de la revista, "Revista científica y literaria ilustrada, principalmente extractada de los buenos escritores alemanes", ens dona una clara idea de la voluntat dels redactors. Més d'un terç dels articles publicats tenen contingut científic, i una quantitat similar són de literatura i poesia.

És sorprenent que, en una revista de marcada germofília i en la qual alguns han vist un cert rebuig de la cultura francesa (Juretsche, 1989), una bona part dels articles d'història natural siguin d'autors francesos. Entre els autors traduïts destaquen, a més de Lamarck, Charles Sonnini (1751-1813) i Charles Mirbel (1776-1854), naturalistes que havien produït la seva obra mig segle abans. D'entre aquests articles destaca la publicació en capítols de la traducció de la *Histoire Naturelle des végétaux* de Lamarck.

La *Histoire Naturelle des végétaux*.

La *Histoire Naturelle des Végétaux* fou publicada en 1803, formant part d'una col·lecció anomenada *Cours complete d'Histoire Naturelle*, i contenia la descripció dels tres

regnes en 80 volums. Entre els naturalistes que col·laboraren en l'obra cal destacar Buffon (1707-1788), autor dels volums corresponents a la Terra, l'home, els quadrúpedes i els ocells; Sonnini i Latreille (1762-1833) a qui corresponen els dels rèptils; i Lamarck i Mirbel, a qui corresponen els 15 toms sobre els vegetals, amb què s'acabava la col·lecció.

Lamarck la publicà quan ja feia alguns anys que havia deixat de treballar en botànica, ja que, des de 1794, havia estat nomenat professor d'invertebrats en el Muséum National d'Histoire Naturelle. Així, a partir d'aquesta data, abandonà la botànica i es dedicà preferentment a l'estudi dels animals no vertebrats, que ell començà a anomenar invertebrats. És el moment de la publicació de la *Histoire naturelle des végétaux* encara era reconegut com a un eminent botànic, mentre que no es valorava tan positivament la seva intervenció en altres camps, tal com ho posa de manifest el propi editor en un advertiment que apareix en el primer tom de l'obra dedicat als vegetals on, a més d'especificar l'autoria per part de Lamarck dels dos primers volums, escriu: "...cet illustre auteur, que la Botanique regrette de voir sortir si souvent de ces domaines...".

Cal destacar que, uns anys abans de la publicació de l'obra, es produí un canvi fonamental en el pensament de Lamarck: l'acceptació de la visió transformista dels éssers vius, amb la formulació d'una teoria evolucionista. Aquest transcendental canvi en la visió de la natura i dels éssers vius ha cridat enormement l'atenció dels investigadors (Burckhardt 1972), ja que es produí en una edat sorprenentment avançada, poc abans dels 56 anys. La primera formulació pública de la seva teoria evolucionista, la féu en el *Discours d'ouverture* del curs de zoologia de l'any 1800 en el Muséum National d'Histoire Naturelle.

Per aquesta raó en la *Histoire Naturelle des Végétaux* es posa de manifest la visió evolucionista de Lamarck, especialment en l'apartat referent a la distribució natural i metòdica dels vegetals. En aquest apartat Lamarck fa l'aplicació de la seva teoria a l'evolució en el regne vegetal, i aquesta és la versió més amplia que se li coneix de la interpretació de l'evolució en el regne vegetal.

La traducció de la *Histoire Naturelle des végétaux* apareguda en *La Abeja*.

L'obra original de Lamarck, que aparegué en dos toms en octau amb un total de més de 700 pàgines, ocupà, en la traducció al castellà apareguda en la revista, solament prop de 60 pàgines mida foli. La diferència en el nombre de pàgines entre ambdues versions la justifica el fet dels formats tipogràfics, l'ús de caràcters tipogràfics de cos menor, una impressió molt més condensada que fonia paràgrafs i eliminava la major part de notes i referències bibliogràfiques, i la simple supressió d'algunes pàgines senceres.

Les 60 pàgines, repartides en 15 capítols, aparegueren en els tres primers volums de la revista, els corresponents a 1862, 1863 i 1864. Aquests 15 capítols foren agrupats en tres col·leccions: la primera amb el títol de "Història Natural de los vegetales", la segona amb el de "El ser y la vida de las plantas", i la tercera amb el de "Fisiologia Vegetal"¹.

¹ La primera col·lecció consta de dos capítols publicats en el primer volum, pp. 293-301 i 333-341; la segona consta de cinc capítols, tres en el primer volum, pp. 378-383, 413-417 i 452-457, i dos en el segon, pp. 16-17, i 39-42; i la tercera consta de vuit capítols, set d'ells publicats en el segon volum, pp. 78-81, 123-126, 201-205, 278-282, 361-366, 408-411 i 444-446, i el darrer en el tercer, pp. 9-12.

En termes generals podem dir que la traducció és bastant correcta si considerem l'època, tot i que, en haver-se de publicar en una revista, hagué d'adaptar-se a les exigències d'aquest medi. Així, els títols dels apartats que es desenvolupen en cada capítol s'acumulen al començament, i el text dels diferents apartats apareix a continuació sense separació de cap mena, sovint fusionant paràgrafs consecutius. Aquesta modificació sembla que obeeix a criteris editorials, ja que permet al lector conèixer el contingut de l'article llegint la capçalera, encara que en fa més confosa la lectura. A més hi són eliminades algunes referències a obres del mateix autor, i allò que ho agreuja, és el fet de suprimir algunes pàgines de difícil lectura especialment les que corresponen al final del segon tom de l'obra.

Uns errors que poden ser bastant significatius per determinar les condicions en què es produí la traducció, són les confusions sobre l'autor de l'obra. En alguns dels articles apareix com autor Mirbel, el seu col·laborador; mentre que altres articles posteriors, que són efectivament de Mirbel, apareixen com si les hagués escrites Lamarck. En altres articles, tot i que apareix el nom del veritable autor, hi ha un error en relació a la inicial del nom: apareix reiteradament una "L" en lloc d'una "J". La repetició d'errors d'aquestes característiques posa de manifest que no es tractava d'un autor gaire conegut per l'equip redactor de la revista, si més no, en el moment de la seva publicació.

El vuitè i darrer capítol, que apareix a l'inici del tercer volum de la revista *La Abeja*, és extraordinàriament interessant perquè l'autor, a partir de la descripció natural i metòdica del món dels vegetals, fa l'aplicació de la seva teoria evolucionista al regne vegetal. No es tracta d'una explicació ordenada i completa del model d'evolució, però és el primer cop que apareix impresa en castellà una explicació relativa a la teoria lamarckista de l'evolució feta pel mateix autor. Haurem d'esperar 50 anys fins que no faci aparició una nova explicació en castellà de la teoria evolucionista feta per Lamarck, en la primera traducció de la *Philosophie Zoologique* (Lamarck, 1911).

L'exposició de la teoria evolucionista que apareix en aquest capítol, Lamarck la comença de la mateixa manera que ho havia fet en una obra publicada l'any anterior, les *Recherches sur l'organisation des corps vivants*, i ho faria posteriorment en la *Philosophie zoologique*, utilitzant com a punt de partida la visió del conjunt dels organismes situats en una sèrie de creixent complexitat d'organització, producte de l'acció de la natura (Lamarck, 1864: 3, 9). A continuació són exposades algunes de les idees fonamentals incloses en el model evolucionista de Lamarck, com és la visió dels organismes com a productes de la natura (Lamarck, 1864: 3, 9), com aquesta natura tendeix a fer aquests organismes cada cop més complexes (Lamarck, 1864: 3, 10), i com el medi modifica les parts externes dels organismes i produeix els diferents gèneres i espècies, que es ramifiquen a partir del grup original (Lamarck, 1864: 3, 9). Hi ha també interessants analogies entre l'evolució en el regne animal i el regne vegetal (Lamarck, 1864: 3, 10-11), que posen de manifest el fet que ja feia prop de deu anys que Lamarck era professor d'invertebrats i que el desenvolupament de la seva teoria evolucionista la féu inicialment sobre el regne animal.

Si bé l'obra original de Lamarck es limita als dos primers toms d'aquesta *Histoire naturelle des végétaux*, continuen apareixent en *La Abeja* nous capítols corresponents als toms de Mirbel, sota el títol general de "Botànica", amb el nom de Lamarck a la capçalera com si fos ell qui els hagués escrit. Es produeix de nou una greu confusió sobre l'autoria, mantenint-se també l'error pel que fa a la inicial del seu nom.

Antoni Bergnes de las Casas

Figura 2. Retrat i signatura autògrafa d'Antoni Bergnes de las Casas

Aquesta situació continua al llarg dels volums tercer i quart de la revista, i els articles traduïts corresponen als toms quart i cinquè de la *Histoire Naturelle des Végétaux*, la traducció de la qual s'acaba de sobtadament, amb la descripció d'un dels gèneres inclosos en el grup de les falgueres. Aquest final tant brusc pot obeir a un canvi en la política de la revista pel que fa a la difusió de la botànica, i això no és estrany perquè la lectura dels articles amb els paràgrafs fusionats, gairebé sense làmines, els darrers incloent-hi llargues llistes de gèneres poc coneguts, es torna massa àrida i feixuga. A partir d'aquest moment els articles s'hi publiquen sobre botànica s'insereixen en la línia del que ja apareixia en història natural dels animals, amb la publicació d'articles curts sobre la història natural de plantes molt espectaculars o força conegudes, com la canya de sucre, el nard, el llúpol, les palmeres...

No coneixem amb certesa el nom de l'autor de la traducció de la *Histoire naturelle des végétaux*. Això no obstant és segur que Bergnes, com a director de la revista, almenys n'estava al corrent de la seva publicació. Els errors en el nom de l'autor de l'obra que apareixen al llarg de la traducció, que hem consignat més amunt, posen de manifest que els redactors de la revista no estaven gaire familiaritzats amb el nom de Lamarck. Això ens fa pensar que molt probablement el llibre podria haver estat traduït alguns anys abans, en el moment en què Bergnes entrà en contacte amb la història natural francesa.

En aquest sentit cal recordar que Bergnes havia traduït i publicat en la seva pròpia editorial les obres completes de Buffon l'any 1832. Per poder fer aquesta important i voluminosa traducció hagué d'entrar en contacte amb els cercles neobuffonians francesos que, en els primers decennis del segle XIX, continuaven reeditant les obres de Buffon, i entre els quals es trobaven els responsables del *Cours complete d'Histoire Naturelle*, on s'incloïen, a més de volums de Buffon, la *Histoire Naturelle des végétaux* de Lamarck.

Corsi ha demostrat que entre els membres d'aquests cercles neobuffonians l'obra de Lamarck gaudia d'una remarcable consideració, de forma especial per part de Virey (1775-1846) de qui Bergnes publicà *La historia natural del género humano* en 1835, i per Bory de Saint-Vincent (1778-1846) de qui publicà la *Historia de las Islas del mar Océano* en 1842. Molt possiblement Bergnes entrà en contacte amb l'obra de Lamarck i amb la dels altres naturalistes francesos de la mateixa època que també són presents en les pàgines de *La Abeja*, Sonnini i Mirbel, entre 1825 i 1840, però el material d'aquests autors no tindria ocasió de publicar-lo fins vint anys més tard.

Pogueren facilitar aquests contactes els viatges que Bergnes realitzà a l'estranger entre 1824 i 1830. Durant la seva estada a França pogué establir contactes amb els esmentats cercles neobuffonians. I durant l'estada Londres, que tingué una gran transcendència en la seva vida (Olives, 1947), també pogué entrar en contacte amb l'obra de Lamarck, ja que en aquests anys era molt popular entre alguns cercles mèdics anglesos (Desmond, 1989) i entre sectors radicals de la classe obrera d'aquell país (Desmond, 1987).

El màxim col·laborador científic de Bergnes en aquesta època, Pere Felip Monlau (1808-1871), també pogué intervenir en la traducció. Cal recordar que també visqué durant un temps a París i a Londres a causa d'un exili temporal. D'altra banda, per les mateixes dates, Monlau traduí una altra obra de botànica general d'autor francès, *Elementos de botánica* d'Achiles Richard (1794-1852), que inclou un calendari de floració de Lamarck.

Finalment cal dir que la presència de l'obra de Lamarck en la revista *La Abeja*, juntament amb d'altres articles que inclouen explicacions sobre la teoria evolucionista de

Lamarck (Camós, 1994: 125-134), ens fan pensar que l'obra del naturalista francès hauria tingut alguna influència en la introducció de l'evolucionisme a Catalunya i a Espanya. En aquest sentit caldria revisar els estudis que s'han fet fins ara sobre el tema, que atribueixen la introducció d'aquesta teoria a la influència gairebé exclusiva de Darwin i dels seus seguidors, per tal d'esbrinar fins a quin punt l'obra de Lamarck pogué jugar un paper important en el procés.

Bibliografia

- BARTHELEMY-MAUDALE, M. (1979), *Lamarck ou le mythe du précurseur*. Paris, Editions du seuil.
- BOWLER, P. (1992), *The non-darwinian revolution*. London, The Johns Hopkins University Press.
- BURKHARDT, R. (1972), "The Inspiration of Lamarck's Belief in Evolution". *Journal of the History of Biology*, 5(2), 413-438.
- BURKHARDT, R. (1977), *The spirit of sistem. Lamarck and evolutionary biology*. Harvard University Press.
- CAMOS, A. (1994), *La concepció evolucionista de la natura en el programa de difusió de la cultura científica de Antoni Bergnes de las Casas (1801-1879)*. Tesis de Master (inèdita), dirigida per Jon Arrizabalaga, Seminari d'Història de les Ciències, Universitat Autònoma de Barcelona.
- CORSI, P. (1988), *The age of Lamarck. Evolutionary Theories in France 1790-1830*. University of California Press.
- DESMOND, A. (1987), "Artisan Resistance and Evolution in Britain 1819-1848". *Osiris 2a. sèrie*, 3, 77-110.
- DESMOND, A. (1989), *The politics of evolution*. The University of Chicago Press.
- JURETSCHKE, H. (1979), "La Abeja de Bergnes de las Casas o aspectos del germanismo catalán hacia mediados del siglo XIX". En: *Miscel·lània Aramon i Serra*, Barcelona, 313-329.
- LAMARCK, J. (1803), *Histoire Naturelle des Végétaux*. Paris, Deterville.
- LAMARCK, J. (1809), *Philosophie zoologique*. Paris, Dentu.
- LAMARCK, J. (1862-1864), "Historia Natural de los vegetales". *La Abeja*, 1, 293-301, 333-341, 378-383, 413-417 i 452-457; *La Abeja*, 2, 16-17, 39-42, 78-81, 123-126, 201-205, 278-282, 361-366, 408-411 i 444-446; *La Abeja*, 3, 9-12.
- LAMARCK, J. (1911), *Filosofia zoológica*. Valencia, F. Sempere.
- OLIVES, S. (1947), *Bergnes de las Casas helenista y editor*. Barcelona, CSIC.
- RUBIO, J. (1947), "Prólogo". En OLIVES, S. (1947), *Bergnes de las Casas helenista y editor*. Barcelona, CSIC.